

## ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 346.7

*А. М. Апаров*, докт. юрид. наук, доцент, завідувачий кафедрою  
Київська державна академія водного транспорту  
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного  
Кафедра господарського та транспортного права  
вул. Кирилівська, 9/3, м. Київ, Україна

### ПОНЯТТЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ СУБ'ЄКТІВ

У статті досліджуються юридична природа поняття, ознаки та інші основоположні аспекти сільськогосподарської діяльності як особливого виду господарської діяльності.

**Ключові слова:** сільське господарство, сільськогосподарська діяльність, сільськогосподарська продукція, сільськогосподарське виробництво, суб'єкти сільськогосподарської діяльності.

**Постановка проблеми.** В сучасних умовах економічного розвитку України не викликає жодних сумнівів теза про те, що галузь сільського господарства відіграє неабияку роль для нашої держави, адже така галузь забезпечує найнеобхідніші потреби суспільства в благах, що іменуються сільськогосподарською продукцією. Таким чином, виробництво відповідних благ забезпечує такий вид господарської діяльності як сільськогосподарська діяльність, засади організації та здійснення якої набули свого спеціального правового регулювання нормами законодавства.

У той же час, аналізуючи юридичну літературу можна помітити відсутність уніфікованих підходів до розуміння поняття сільськогосподарської діяльності. Поряд із цим, провівши детальний аналіз законодавства України, взагалі доводиться констатувати відсутність на рівні законодавчих актів визначення цього поняття.

Таким чином, потреба у здійсненні правової характеристики сільськогосподарської діяльності є очевидною та нагальною, що матиме корисний ефект для розвитку конструкцій і механізмів господарського права та законодавства України.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питанню огляду поняття сільськогосподарської діяльності присвячується значна увага фахівців у галузі права, насамперед – аграрного права. Однак, при цьому очевидно, що думки правових експертів різняться, а тому відповідне питання потребує свого додаткового дослідження, у першу чергу – з точки зору господарського права.

**Метою цієї роботи** є визначення поняття, а також надання юридичної характеристики сільськогосподарської діяльності та її суб'єктів.

**Виклад основного матеріалу.** Отже, насамперед слід відзначити, що огляд законодавства України вимушує констатувати відсутність визначення сільськогосподарської діяльності на рівні законодавчих актів. Натомість, такі знайшли своє нормативне закріплення на рівні підзаконних нормативно-правових актів, зокрема, наступні:

– діяльність, що пов'язана з сільськогосподарським виробництвом і наданням послуг сільськогосподарського характеру (розділ 1 «Методики розрахунку рівня рентабельності сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських підприємств», затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 14 лютого 2011 р. № 33 [1]);

– процес управління біологічними перетвореннями з метою отримання сільськогосподарської продукції та/або додаткових біологічних активів (п. 4 «Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 18 листопада 2005 р. № 790 [2]).

Беручи за основу окреслені нормативні підходи у розумінні відповідних понять і категорій, можна стверджувати, що сільськогосподарська діяльність у законодавстві розглядається як здійснення сільськогосподарського виробництва, яке спрямоване на створення сільськогосподарської продукції, а також надання сільськогосподарських послуг.

У той же час, зважаючи на вказане, постає об'єктивна необхідність у з'ясуванні таких категорій як сільськогосподарське виробництво, сільськогосподарська продукція та послуги сільськогосподарського характеру. Звернемося з цього приводу до аналізу нормативної бази законодавства.

Так, у ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238-III [3] законодавець наводить визначення сільськогосподарського виробництва як виду господарської діяльності з виробництва продукції, яка пов'язана з біологічними процесами її вирощування, призначеної для споживання в сирому і переробленому вигляді та для використання на нехарчові цілі.

Згідно визначення, закріпленого у розділі 1 «Методики розрахунку рівня рентабельності сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських підприємств», затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 14 лютого 2011 р. № 33 [1], сільськогосподарське виробництво – це діяльність, що включає всі стадії технологічного процесу, пов'язаного з вирощуванням сільськогосподарських культур і тварин і отриманням унаслідок цього продукції сільського господарства.

Щодо сільськогосподарської продукції, то її визначення було відображене законодавцем у ст. 1 Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25 червня 2009 р. № 1561-VI [4], зокрема, сільськогосподарська продукція – це продукція, що підпадає під визначення груп 1-24 Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) згідно із Законом України «Про митний тариф України», за винятком підакцизних товарів, крім товарів первинного виноробства виноматеріалів (коди УКТЗЕД 2204 29-2204 30). Поряд із цим, більш повне за своїм змістом визначення сільськогосподарської продукції має місце у положеннях Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV [5]. Так, згідно з п. 2.15 ст. 2 указанного Закону сільськогосподарська продукція – це товари, зазначені у групах 1-24 УКТ ЗЕД згідно із Законом України «Про митний тариф України», якщо при цьому такі товари (продукція) вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на власних або орендованих потужностях (площах).

Також слід згадати, що визначення сільськогосподарської продукції як сільськогосподарських харчових продуктів тваринного і рослинного походження, що призначені для споживання людиною у сирому або переробленому стані як інгредієнти для їжі, донедавна було зафіксоване у ст. 1 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР [6] (назва Закону наведена згідно чинної на сьогодні редакції). Разом з тим, з нині чинної редакції вказаного Закону наведене визначення було виключено, а законодавець оперує наступними, близькими за змістом до понять сільськогосподарської продукції та сільськогосподарського виробництва, поняттями:

- первинна продукція – продукція первинного виробництва, яка включає продукти рослинного походження, продукцію тваринництва, рибальства, мисливства;
- первинне виробництво – виробництво та вирощування продукції, у тому числі збір врожаю, доїння, розведення тварин до моменту забою, полювання на тварин, рибальство та збір врожаю диких рослин.

Отже, враховуючи все зазначене вище, сільськогосподарську діяльність можна визначити як суспільно-корисну, систематичну, оплатну господарську діяльність, яка організовується та здійснюється у сфері суспільного виробництва суб'єктами господарювання з метою задоволення суспільних потреб та пов'язана із здійсненням сільськогосподарського виробництва, тобто діяльності, що включає всі стадії технологічного процесу, пов'язаного

з вирощуванням сільськогосподарських культур і тварин та отриманням внаслідок цього сільськогосподарської продукції, що має цінovu визначеність, а також із наданням послуг сільськогосподарського характеру.

Щодо сільськогосподарських послуг, то до них слід віднести сільськогосподарську дорадчу діяльність як сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства (ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» від 17 червня 2004 р. № 1807-IV [7]).

Сільськогосподарська продукція реалізовується, як правило, за допомогою аграрного та агропродовольчого ринків. При цьому законодавство розкриває поняття аграрного ринку як сукупності правовідносин, пов'язаних з укладенням та виконанням цивільно-правових договорів щодо сільськогосподарської продукції (п. 2.2 ст. 2 Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV [5]), а агропродовольчого ринку – як суб'єкта господарювання, що створює належні умови для реалізації (оптової реалізації) сільськогосподарської продукції, в тому числі харчових продуктів, на спеціально оснащених та відведених місцях відповідно до закону (ст. 1 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР [6]).

Сільськогосподарська діяльність здійснюється суб'єктами сільськогосподарської діяльності, якими, в найбільш загальному плані, виступають суб'єкти господарювання, що здійснюють сільськогосподарське виробництво та/або надають послуги сільськогосподарського характеру. Звертаючись з цього приводу до аналізу положень чинного законодавства України, можна віднайти різні термінологічні інтерпретації найменування означених суб'єктів. Так, у ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238-III [3] законодавець оперує наступними категоріями:

– сільськогосподарське підприємство (включаючи селянське (фермерське), рибальське та рибницьке господарства) – юридична особа, основним видом діяльності якої є вирощування та переробка сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої становить не менше 50 відсотків загальної суми виручки;

– сільськогосподарський товаровиробник – фізична або юридична особа, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції, переробкою власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацією.

У ч. 1 ст. 1 Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 09 лютого 2012 р. № 4391-VI [8] міститься визначення поняття сільськогосподарський товаровиробник, під яким розуміється юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі з власновиробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання.

Крім того, не можна не згадати і про те, що визначення сільськогосподарського підприємства, хоч і досить загального характеру, донедавна містилося у розділі 2 «Методики проведення річних розрахунків виробництва продукції рослинництва в усіх категоріях господарств», затвердженій наказом Державного комітету статистики України від 02 серпня 2005 р. № 225. Так, сільськогосподарські підприємства в указаному нормативно-правовому акті визначалися як юридичні особи, їх відокремлені підрозділи, які здійснюють сільськогосподарську діяльність, незалежно від підпорядкування, форм власності і господарювання. Поряд із цим, зазначалося, що як категорія вони включають в себе радгоспи, інші державні підприємства, господарські товариства, кооперативи, приватні, підсобні сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства. Разом з тим, згаданий наказ Державного комітету статистики України від 02 серпня 2005 р. № 225 втратив чинність згідно з наказом Державної служби статистики України від 25 листопада 2014 року № 363.

У контексті огляду питання суб'єктного складу сільськогосподарської діяльності варто також відзначити, що у сфері сільськогосподарської діяльності досить вагоме місце посідають аграрні біржі, які згідно з п. 2.1 ст. 2 Закон України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV [5] є юридичними особами, створеними згідно із Законом України «Про товарну біржу», які підпадають під регулювання норм такого закону і статей 279-282 ГК України (з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про товарну біржу») та надають послуги суб'єктам господарювання з укладення біржових договорів (контрактів) щодо сільськогосподарської продукції, товарних деривативів, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція, іпотечних сертифікатів та іпотечних закладних, а також з проведення розрахунково-клірингової діяльності за ними.

У сільськогосподарській діяльності неабияк важливим є використання природних ресурсів. Більше того, можна з упевненістю стверджувати, що здійснення сільськогосподарської діяльності взагалі є неможливим без використання природних ресурсів (землі, водних об'єктів, об'єктів рослинного та тваринного світу, надр, лісів тощо), адже у такому використанні серед іншого саме і полягає специфіка галузі сільськогосподарства та сільськогосподарської діяльності, яка у цій галузі здійснюється.

Суспільний поділ праці та розвиток сфери сільськогосподарства призвів до поділу останнього на галузі, основними серед яких є рослинництво та тваринництво. В свою чергу, зазначені галузі знаходять свою подальшу класифікацію в залежності від об'єктів сільськогосподарської діяльності:

- до сільськогосподарської діяльності у галузі тваринництва можна віднести: племінну справу тваринництві, ветеринарну медицину, бджільництво, рибництво (виробництво рибної продукції тощо), птахівництво та інші;
- до сільськогосподарської діяльності у галузі рослинництва можна віднести: насінництво, вирощування рослин, льонарство та коноплярство, садівництво, виноградарство, хмелярство тощо.

Окрім того, на основі аналізу юридичної літератури в галузі аграрного права [9, с. 325] можна зробити висновок про наявність у сільському господарстві т.з. обслуговуючих видів сільськогосподарської діяльності, зокрема: сільськогосподарської дорадчої діяльності, вирощування штамів мікроорганізмів, транспортування сільськогосподарської продукції, фінансування й кредитування сільського господарства тощо. З точки зору господарського права, вказані види сільськогосподарської діяльності можна ідентифікувати як допоміжні види діяльності у сфері господарювання.

**Висновки.** Отже, на основі проведених досліджень сільськогосподарську діяльність можна визначити як суспільно-корисну, систематичну, оплатну господарську діяльність, яка організовується та здійснюється у сфері суспільного виробництва суб'єктами господарювання з метою задоволення суспільних потреб та пов'язана із здійсненням сільськогосподарського виробництва, тобто діяльності, що включає всі стадії технологічного процесу, пов'язаного з вирощуванням сільськогосподарських культур і тварин та отриманням внаслідок цього сільськогосподарської продукції, що має цінову визначеність, а також із наданням послуг сільськогосподарського характеру.

Щодо суб'єктів сільськогосподарської діяльності, то зазначимо, що аналіз положень чинного законодавства України дає достатньо підстав стверджувати, що такими можуть бути будь-які суб'єкти господарювання, як юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, так і фізичні особи-підприємці, що створені й зареєстровані в установленому законом загальному порядку, крім випадків прямо передбачених чинним законодавством. У той же час, системоутворюючою ознакою таких суб'єктів господарювання саме як суб'єктів сільськогосподарської діяльності слугує їх активна участь у відносинах, які виникають та розвиваються у галузі сільського господарства, зокрема в контексті організації та здійснення ними сільськогосподарської діяльності, тобто діяльності, що включає всі стадії технологічного процесу, пов'язаного з вирощуванням сільськогос-

подарських культур і тварин та відповідно – отриманням внаслідок цього сільськогосподарської продукції, а також наданням послуг сільськогосподарського характеру.

Використання результатів проведених у цій роботі досліджень може мати неабияку користь у питанні належного осмислення відповідних категорій господарського та аграрного права, а також законодавства України.

### Список літератури:

1. Про затвердження Методики розрахунку рівня рентабельності сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських підприємств : Наказ Державного комітету статистики України від 14 лютого 2011 р. № 33 [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: [http://search.ligazakon.ua/1\\_doc2.nsf/link1/FIN62179.html](http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/FIN62179.html). – Дата доступу: 25.09.2016.
2. Офіційний вісник України. – 2005. – № 49. – Ст. 3090.
3. Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 11. – Ст. 52.
4. Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 51. – Ст. 755.
5. Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.
6. Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 19. – Ст. 98.
7. Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 38. – Ст. 470.
8. Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 41. – Ст. 491.
9. Аграрне право України: Підручник / за ред. О. О. Погрібного. – К.: Істина, 2007. – 448 с.

Стаття надійшла 25.09.2016 р.

*А. Н. Анапов*, докт. юрид. наук, доцент, заведуючий кафедрою  
Київська державна академія водного транспорту  
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного  
Кафедра господарського та транспортного права  
ул. Кирилівська, 9/3, м. Київ, Україна

## ПОНЯТИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ЕЕ СУБЪЕКТОВ

### Резюме

В статье исследуются юридическая природа понятия, признаки и другие основополагающие аспекты сельскохозяйственной деятельности как особого вида хозяйственной деятельности.

**Ключевые слова:** сельское хозяйство, сельскохозяйственная деятельность, сельскохозяйственная продукция, сельскохозяйственное производство, субъекты сельскохозяйственной деятельности.

*A. N. Aparov*, Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor  
Head the Department of Commercial and Transport Law  
of Kyiv State Maritime Academy after Getman P. Konashevich- Sahaydachni  
Kirilovska Street, 9/3, Kiev, Ukraine

## CONCEPT OF AGRICULTURAL ACTIVITIES AND THEIR SUBJECTS

### Summary

The article analyzes the legal nature of the concept, signs and other fundamental aspects of agricultural activity as a special kind of economic activity.

**Key words:** agriculture, agricultural activities, agricultural production, agricultural manufacturing, subjects of the agricultural activity.